

ISSN (Online): 2783-4255

Research Paper

Investigating the Level of Attention Paid to the Components of Educational Law in Social Studies Textbooks of the Second Grade of Elementary School

Fatemeh Javanmard*¹, Sedigheh Gholtash², Mehdi Sepehrinia³

1. MA. in Curriculum Planning, Elementary School Teacher, Ministry of Education, Sarchahan, Fars.

2. Ministry of Education, Elementary School Teacher, Sarchahan, Fars.

3. Ministry of Education, Elementary School Teacher, Abadeh, Fars.

Received: 1401/01/19

Accepted: 1401/03/28

PP:105-114

Use your device to scan and read the article online

DOI:

10.30495/ee.2022.1960491.1098

Keywords:

Content Analysis, Educational Law, Social Studies, Second Grade elementary school

Abstract

Introduction: The purpose of this study was to investigate the level of attention paid to the components of educational law in social studies textbooks of the second grade of elementary school. The research method was quantitative content analysis and the unit of analysis was text, exercise and image. In this study, the components of educational rights include the right of access to education, the component of the right to access quality education and the component of respect for human rights.

Research Methodology: The statistical population is the social studies textbooks of the second grade of elementary school and the sample size was considered equal to the statistical population. Descriptive statistics index was used to analyze the data. The findings indicated that the components of children's educational rights have been considered 42 times in the fourth grade social studies textbook, in the fifth grade 38 times and in the sixth grade 37 times. In the social studies textbook of the fourth grade, the most important component was the "right to quality education" with twenty-five times of repetition. In the fifth grade social studies textbook, the most important component was the "respect for human rights in education" component with twenty-six times of repetition. In the sixth grade social studies textbook, the most important component was the "respect for human rights in education" component with twenty-five times of repetition. Exploratory factor analysis, and the one-sample t-test), as well as SPSS and LISREL software were utilized.

Findings: The results demonstrated that the school elements in creating social capital in students consisted of teachers (0.51), education (0.53), the curriculum (0.58), school principals (0.40), educational staff, and the school environment (0.51). In addition, the constituents of the students' social capital included cognitive, communicational, and structural capitals. In this article extracted from the mentioned research, the 'curriculum' was addressed as the most influential factor, among school elements, in creating social capital in students.

Corresponding Author: Javanmard Fatemeh

Address: MA. in Curriculum Planning, Elementary School Teacher, Ministry of Education, Sarchahan, Fars.

Email: javanmard.f1401@gmail.com

مقاله پژوهشی

بررسی میزان توجه به مؤلفه های حقوق تربیتی در کتب درسی مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی

فاطمه جوانمرد^{1*}، صدیقه قلتاش²، مهدی سپهری نیا³

1- کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی، معلم دوره ابتدایی، اداره آموزش و پرورش سرچهان، سرچهان، فارس.

2- معلم دوره ابتدایی، اداره آموزش و پرورش سرچهان، سرچهان، فارس.

3- معلم دوره ابتدایی، اداره آموزش و پرورش آباده، آباده، فارس.

چکیده

مقدمه و هدف: هدف از پژوهش حاضر بررسی میزان توجه به مؤلفه های حقوق تربیتی در کتب درسی مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی است.

روش شناسی پژوهش: روش تحقیق، تحلیل محتوای کمی و واحد تحلیل، متن، تمرین و تصویر است. در این پژوهش مؤلفه های حقوق تربیتی شامل حق دسترسی به آموزش و پرورش، مؤلفه حق برخورداری از آموزش و پرورش با کیفیت و مؤلفه احترام به حقوق انسانی است. جامعه آماری، کتب مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی است که حجم نمونه برابر با جامعه آماری در نظر گرفته شد. برای تجزیه و تحلیل داده ها از شاخص آمار توصیفی استفاده شد.

یافته ها: یافته ها نشان داد در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم 42 مرتبه، پایه پنجم 38 مرتبه و پایه ششم 37 مرتبه به مؤلفه های حقوق تربیتی کودک توجه شده است. در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم بیشترین مؤلفه مورد توجه، مؤلفه «حق برخورداری از آموزش و پرورش با کیفیت» با بیست و پنج مرتبه تکرار بوده است. در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم بیشترین مؤلفه مورد توجه، مؤلفه «احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش» با بیست و شش مرتبه تکرار بوده است.

تاریخ دریافت: 1401/01/19

تاریخ پذیرش: 1401/03/28

شماره صفحات: 105-114

از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید.

DOI:

/10.30495ee.2022.1960491.1098

واژه های کلیدی:

تحلیل محتوا، حقوق تربیتی، مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی.

* نویسنده مسئول: جوانمرد فاطمه

نشانی: کارشناس ارشد برنامه ریزی درسی، معلم دوره ابتدایی، اداره آموزش و پرورش سرچهان، سرچهان، فارس.

پست الکترونیکی: javanmard.f1401@gmail.com

مقدمه

یکی از حوزه های اصلی و کلیدی یادگیری که تقریباً در تمام کشور های دنیا مورد توجه قرار گرفته، برنامه های درسی مطالعات اجتماعی است؛ زیرا در میان برنامه های درسی یک حوزه یادگیری است که از تعامل انسان با محیط اجتماعی، فرهنگی، طبیعی، اقتصادی و... تحولات زندگی بشر در گذشته، حال و آینده و جنبه های گوناگون آن بحث می کند.

آموزش و پرورش از طریق محتوای کتاب های درسی که مهم ترین مسیر برای انتقال دانش است، می باید انتظارات را برآورده سازد. کتاب یکی از مواد آموزشی است که نقش مهمی در تأمین اهداف آموزش و پرورش ایفا می کند. در نظام آموزشی متمرکز، کتاب درسی به عنوان محصول فرایند برنامه ریزی درسی از اهمیت ویژه ای برخوردار است (Maleki, 2001).

کتاب درسی در کشور های دارای نظام آموزشی متمرکز مانند ایران، اصلی ترین محتوای آموزشی است و فرایندهای تدریس و یادگیری صرفاً به اتکای محتوای برنامه، مفاهیم و ارزش های تحصیلی و امتحانات متعدد بر اساس کتاب های درسی و... صورت می گیرد. نقش کتاب درسی بسیار مهم تلقی شده و جای تعمق و تتبع بسیار دارد. به همین دلیل است که تجدید نظر اصولی در برنامه های درسی و بالابردن کیفیت کارایی آن ها یکی از ضرورت های نظام آموزشی است (Pouladvand, 2017).

انتقال مؤلفه های حقوق تربیتی به دانش آموزان، ضرورت دارد و برنامه ریزان و سیاستگذاران آموزشی، باید تدابیری را بیاندیشند، تا بتوانند با تنظیم مناسب محتوای کتب درسی، دانش آموزان را از وظایف و حقوق خود آگاه کنند.

در این زمینه کتاب تعلیمات اجتماعی نقش مهمی داشته است زیرا این کتاب بازتاب دهنده مسایل اجتماعی و فردی می باشد و دانش آموزان از این طریق در فرایند نهادینه شدن شخصیشان از وظایف و حقوق خود آگاهی یابند (Yarigholi, Abbasi, 2019).

با توجه به جهت گیری برنامه درسی ملی، یکی از رویکردهای کتاب های درسی باید ارایه مطالب حقوقی به دانش آموزان باشد. شروع پرورش افراد یک جامعه باید از نظر قانون مداری، قانون پذیری و مسئولیت پذیری و آشناسدن با قانون و حقوق از دوره کودکی و ابتدایی که زیربنایی ترین دوره آموزش است، باشد. افزون بر این برقراری ارتباط و تعامل میان دانش آموز و محیط پیرامونی او و همچنین ایفای نقشی که در برنامه درسی ملی برای او در نظر گرفته شده، بی شک نیازمند فراگیری مطالب حقوقی و مهارت یابی برای ارتقای شایستگی های مورد نیاز اصلاح دین مدارانه مسایل زندگی فردی و جمعی است. (Yahyavi, gharehbagh, 2020). رشد شخصیتی و فکری

دانش آموزان که در خانه شکل گرفته، در مدرسه تکمیل شده و قوام می یابد. نقش مدرسه در تربیت دانش آموزان بسیار حیاتی و اساسی بوده به همین دلیل حقوق تربیتی دانش آموزان و لزوم توجه به آن مهم می باشد.

یکی از نهادهایی که در این زمینه نقش اساسی ایفا می کند، نهاد آموزش و پرورش است. مهم ترین رسالت آموزش و پرورش در کشورها آماده کردن دانش آموزان برای پذیرفتن نقش های گوناگون اجتماعی و مشارکت فعال در جامعه است؛ بنابراین، آگاه بودن دانش آموزان به حقوق خود به ساخت جامعه های سالم تر کمک به سزایی می کند (Doosti, 2016).

در سال های اخیر در بسیاری از کشور های پیشرفته روند توجه به حقوق تربیتی دانش آموزان و توسعه شمول آن همواره از مشخصات بارز تغییرات آموزشی بوده است. در واقع اصل محوری تعهد به برقراری گسترده مناسب حقوق تربیتی دانش آموزان در محیط های آموزشی به نوعی حاکی از تعهد به رعایت حقوق دانش آموزان است که این رویکرد به طور فزاینده ای نیز در قوانین و مقررات ملی و بین المللی نمود عینی تری پیدا کرده است (Asadian, Doosti & Piri, 2020).

حقوق دانش آموز عبارت است از مجموعه قواعد و مقرراتی که از یک سو بیان کننده حقوق، آزادی ها و مسئولیت های دانش آموز است و از سوی دیگر بیان کننده مسئولیت های اشخاصی است که در امر آموزش با دانش آموز در ارتباط هستند. حقوق دانش آموز یکی از دغدغه های اساسی اصلاح گران اجتماعی و تربیتی است که در دهه های اخیر به صورت رسمی و قانونی در سازمان ها و محافل بین المللی و ملی مورد توجه قرار گرفته و قوانینی ویژه در این زمینه به تصویب رسیده است (Ahmadifar & Noori, 2019). حقوق تربیتی دانش آموزان در پیمان نامه حقوق کودک دارای سه بعد "حق دسترسی به آموزش"، "حق داشتن آموزش با کیفیت" و "حق احترام در محیط یادگیری" می باشد (UNICEF, 2007).

همچنین علاوه بر ابعاد سه گانه مطرح شده مجموعه ای از مفاهیم مرکزی هم برای هر یک از ابعاد قابل طرح بودند که عبارتند از: آموزش و پرورش در تمام مراحل دوران کودکی و بعد از آن، فراهم بودن و در دسترس بودن آموزش و پرورش، برابری فرصت ها که این سه مفهوم در مجموعه حق دسترسی به آموزش و پرورش قرار می گیرند. مفاهیمی که در بعد دوم، یعنی حق برخورداری از آموزش و پرورش با کیفیت قرار می گیرند، عبارتند از: برنامه درسی وسیع، مرتبط و فراگیر، یادگیری و ارزیابی مبتنی بر حقوق بشر، محیط کودک دوست، امن و سالم و مفاهیم مرتبط با بعد سوم که احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش است، عبارتند از: احترام به هویت، احترام به حقوق مشارکت و احترام به تمامیت

کودک (Amiri, Ghaedi, Zarghami & Haji Hossein Nezhad 2015).

در سال های اخیر علاقه به آموزش دانش آموزان درباره حقوق تربیتی آنان و مسئولیت های مدرسه افزایش یافته است (Covell, Howe, & Polegato, 2011)، اما بندرت محور علاقه پژوهشی پژوهشگران رشته های علوم تربیتی و حقوق و سایر رشته های علوم اجتماعی قرار گرفته است. دانش آموزان با حقوق تربیتی بالا از نظر شایستگی های روانی- اجتماعی از هم تائیان آموزش ندیده خود در سطح بالاتری قرار دارن (Shumba, 2003). در واقع حقوق دانش آموز بخشی مهم از حقوق بشر است که در صدد محافظت از آنها و در مقابل هر گونه سوءاستفاده از آنان است. بنابراین مدارس باید به محیط های دموکراتیک تبدیل شوند که در آن کودکان حقوق خود را می آموزند و صلاحیت های شهروندی را کسب می کنند (Osler & Starkey, 2000).

زبان تعلیم و تربیت در جهان امروز، زبان جهانی است، هر چند که مضمون آن بر اساس فرهنگ می تواند محلی و بومی باشد. در قرن جدید، جهان در تجربه ای جدید وارد شده است و تعلیم و تربیت در این عصر به لحاظ روش ها، محتوا و اهداف رنگی دیگر به خود گرفته است. محتوا از عناصر و فرایندهای برنامه درسی است و می تواند از طریق کتاب درسی در نظام تعلیم و تربیت رسمی عرضه شود. کتاب های درسی یکی از عوامل اساسی رشد و توسعه یادگیری در جهان امروز است، در واقع محتوای کتب " قضاوت ها، مفاهیم، نگرش ها" می تواند به شکفتن رشد ذهنی دانش آموزان کمک کند. کتاب درسی در کشور های دارای نظام آموزشی متمرکز مانند ایران، اصلی ترین محتوای آموزشی است و فرایندهای تدریس و یادگیری صرفا به اتکای محتوای برنامه، مفاهیم و ارزش های تحصیلی و امتحانات متعدد بر اساس کتاب های درسی و... صورت می گیرد. نقش کتاب درسی بسیار مهم تلقی شده و جای تعمق و تتبع بسیار دارد به همین دلیل است که تجدید نظر اصولی در برنامه های درسی و بالابردن کیفیت کارایی آن ها یکی از ضرورت های نظام آموزشی است (Pouladvand, 2017).

با توجه به این که یکی از مهم ترین کانال ها در برخورداری دانش آموزان از حقوق تربیتی و مؤلفه های آن، استفاده از محتوای آموزشی مناسب است، کتاب های درسی می تواند در زمینه ایجاد و توسعه حقوق تربیتی نقش به سزایی داشته باشد. از آن جا که در ایران مقوله تربیت حقوقی در برنامه های درسی مغفول واقع شده است، محقق قصد دارد در این پژوهش به تحلیل محتوای کتب درسی مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی بپردازد. لذا این سؤال اساسی مطرح می شود که با توجه به اهمیت حقوق تربیتی تا چه

اندازه در محتوای کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره دوم ابتدایی به مؤلفه های حقوق تربیتی پرداخته شده است؟

در ارتباط با متغیرهای این تحقیق، پژوهش های مختلفی قبلا انجام شده است. ریولی (Rivelli, 2010) در پژوهشی با عنوان تربیت شهروندی در مدارس به بررسی مقایسه ای بولزانو و پادووا در ایتالیا پرداخته است و به این نتیجه رسیده است که 49/5٪ دانش آموزان به گفته خودشان از کمک مدارس برای رشد آگاهی های سیاسی و مدنی رضایت ندارند و تنها 20٪ آن ها اعلام کرده اند که درس هایی پراکنده در رابطه با تربیت شهروندی را گذرانده اند. موسی اوقلو و همکاران (Moosa Oghloo & et al 2012) در پژوهشی با عنوان برنامه پیش دبستانی برای کودکان با توجه به حقوق کودکان را در ترکیه بررسی کردند. یافته ها نشان داد که حقوق توسعه و مشارکت در برنامه بیشتر است و بخشی از حقوق توسعه مربوط به حق آموزش عمومی خوب است. قوبرئو (ghobreo 2020) در پژوهشی با عنوان توجه به حقوق تربیتی در برنامه درسی آموزش ابتدایی انجام دادند. آنها گزارش کردند که محتوای برنامه درسی آموزش ابتدایی، حقوق تربیتی را کمتر مورد توجه قرار داده اند. علی عسکری و همکاران (Ali Askari & et al, 2014) در تحقیقی با این عنوان " جایگاه مؤلفه های حقوق بشر در محتوای کتاب های درسی دوره آموزش ابتدایی ایران " براساس یافته های پژوهشی به این نتیجه رسیده اند که توجه متعالی به مؤلفه های حقوق بشر نشده و بر اساس دیدگاه معلم های ابتدایی میان صفحات کتب درسی این دوره، بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حقوق اساسی و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حقوق اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی می باشد. قاعدی و همکاران (Ghaedi & et al, 2015) در تحقیقی با عنوان " تحلیل محتوای کتاب های درسی تعلیمات اجتماعی و هدیه های آسمان دوره آموزش ابتدایی بر اساس مؤلفه های حقوق کودک " به این نتیجه رسیدند که بیشترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه حق زیست و کمترین ضریب اهمیت مربوط به مؤلفه رعایت منافع کودک با ضریب صفر است. سرانجام بر اساس اصول جامعیت، مداومت، مشارکت / اهمیت مربوط به پایه ششم با ضریب و عملی بودن مؤلفه ها (نکات مدنظر دیویی) نتیجه گرفتند که در تنظیم محتوای این کتاب ها این اصول رعایت نشده است. اسدیان و همکاران (Asadian & ed al, 2020) پژوهشی با عنوان تحلیل برنامه درسی پایه ششم ابتدایی به لحاظ توجه به حقوق تربیتی کودکان بر اساس دیدگاه معلمان و دانش آموزان شهر مرند انجام دادند. یافته های تحقیق نشان داد که از دیدگاه دانش آموزان از بین مؤلفه های حقوق تربیتی فقط به مؤلفه پیگیری اهداف تربیتی به میزانی کمتر از حد متوسط توجه شده است ولی به سایر

کودک مشخص شد و سپس با تهیه چک لیست یا سیاهه تحلیل محتوا به بررسی میزان توجه به این مؤلفه ها در کتب درسی پرداخته شد. جامعه آماری این پژوهش همه کتاب های درسی علوم اجتماعی دوره دوم ابتدایی بود. حجم نمونه برابر با جامعه آماری در نظر گرفته شد. ابزار گردآوری داده ها، سیاهه تحلیل محتوا کتاب های درسی مطالعات اجتماعی بوده است که از طریق مطالعه حوزه حقوق تربیتی و بررسی مطالعات پیشین بر اساس 3 مؤلفه و 30 شاخص حقوق کودکان در کتاب های درسی و بخش دوم با عنوان میزان توجه کتاب (فراوانی) به مؤلفه و شاخص های مذکور بوده است. واحد تحلیل این پژوهش صفحه (متن، تمرین ها و تصاویر) است.

مؤلفه ها بالاتر از حد متوسط توجه شده است. درحالی که از دیدگاه معلمان به همه مؤلفه های حقوق تربیتی توجه کافی شده است.

سؤال اصلی:

در محتوای کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره دوم ابتدایی فراوانی توجه به حقوق تربیتی به چه میزان است؟

روش شناسی پژوهش

در این پژوهش از روش توصیفی جهت مشخص نمودن مؤلفه های حقوق تربیتی و از روش تحلیل محتوای کمی به منظور تحلیل کتب درسی مطالعات اجتماعی دوره دوم ابتدایی استفاده شد. در ابتدا با مطالعه مبانی نظری مؤلفه های اساسی حقوق

جدول 1- انتخاب شاخص های پژوهش بر مبنای پژوهش امیری و همکاران (1395)

مفاهیم مرکزی مؤلفه ها	مؤلفه های حقوق تربیتی کودک
آموزش و پرورش در تمام مراحل دوران کودکی و بعدازآن، فراهم بودن و در دسترس بودن آموزش و پرورش، برابری فرصت ها.	حق دسترسی به آموزش و پرورش
برنامه درسی وسیع، مرتبط و فراگیر، یادگیری و ارزیابی مبتنی بر حقوق بشر، محیط کودک دوست، امن و سالم.	حق برخورداری از آموزش و پرورش باکیفیت
احترام به هویت، احترام به حقوق مشارکت و احترام به تمامیت کودک.	احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش

یافته ها

به منظور پاسخگویی به سؤالات و تحقق اهداف پژوهش، محتوای هر یک از کتاب های مطالعات اجتماعی دروه دوم ابتدایی (پایه های چهارم، پنجم و ششم ابتدایی) از نظر میزان توجه به مؤلفه های حقوق تربیتی کودک در جدول های شماره 2 تا 4 مورد بررسی و تحلیل قرار گرفت. سؤال اصلی: در محتوای کتب درسی تعلیمات اجتماعی دوره دوم ابتدایی فراوانی توجه به حقوق تربیتی به چه میزان است؟

برای تعیین اعتبار، از تکنیک اجرای مجدد و ضریب کاپا استفاده شد. بدین صورت که فرم نهایی تهیه شده همزمان و مجزا در اختیار تحلیل گر و متخصص محتوای دیگری نیز قرار داده شد که چند واحد درسی از برخی کتاب ها را تحلیل کند. مقدار ضریب توافق بین دو کدگذار 86٪ برآورد شد. به منظور تجزیه و تحلیل داده ها از روش آمار توصیفی که شامل جدول توزیع فراوانی و درصد است، استفاده شد. واحد تحلیل این پژوهش صفحه (متن، تمرین ها و تصاویر) بوده است.

جدول شماره 2- بررسی کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی از نظر میزان توجه به مؤلفه های حقوق تربیتی کودک

درس	محتوای درس	حق دسترسی به آموزش و پرورش	پرورش باکیفیت	آموزش و پرورش	احترام به حقوق انسانی در جمع	فراوانی درصد
مجموع	22	2	3	0	5	11/9
درس	تمرین ها	6	13	9	28	66/66
	تصاویر	4	4	1	9	
	متن					21/42
	درس					
جمع	فراوانی	12	20	10	42	100
درصد		28/57٪	47/62٪	23/8٪	100	***

ب) شاخصه «حق برخورداری از آموزش و پرورش باکیفیت» 20 مرتبه یا 47/62٪ مورد توجه مؤلفان کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی قرار گرفته است.
پ) شاخصه «احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش» 10 مرتبه یا 23/8٪ مورد توجه مؤلفان کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی قرار گرفته است.

بر اساس داده های جدول شماره (2) از یک سو می توان دریافت که در میان مؤلفه های حقوق تربیتی کودک:
الف) شاخصه «حق دسترسی به آموزش و پرورش» 12 مرتبه یا 28/57٪ مورد توجه مؤلفان کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم ابتدایی قرار گرفته است.

جدول شماره 3 - بررسی کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی از نظر میزان توجه به مؤلفه های حقوق تربیتی کودک

درس	محتوای دروس	حق دسترسی به آموزش و پرورش	حق برخورداری از آموزش و پرورش باکیفیت	احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش	جمع فراوانی درصد
مجموع	تمرین ها	0	0	3	3
22 درس	تصاویر	4	2	17	23
	متن درس	4	2	5	11
جمع	فراوانی	8	4	25	37
	درصد	21/05٪	10/52٪	68/42٪	100***

ب) شاخصه «حق برخورداری از آموزش و پرورش باکیفیت» 4 مرتبه یا 10/52٪ مورد توجه مؤلفان کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی قرار گرفته است.
پ) شاخصه «احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش» 26 مرتبه یا 68/42٪ مورد توجه مؤلفان کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی قرار گرفته است.

از یافته های جدول شماره (3) از یک سو می توان دریافت که در میان مؤلفه های حقوق تربیتی کودکان : الف) شاخصه «حق دسترسی به آموزش و پرورش» 8 مرتبه یا 21/05٪ مورد توجه مؤلفان کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم ابتدایی قرار گرفته است.

جدول شماره 4- بررسی کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی از نظر میزان توجه به مؤلفه های حقوق تربیتی کودک

درس	محتوای دروس	حق دسترسی به آموزش و پرورش	حق برخورداری از آموزش و پرورش باکیفیت	احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش	جمع فراوانی درصد
مجموع	تمرین ها	0	0	1	1
24 درس	تصاویر	4	2	13	19
	متن درس	2	2	11	16
جمع	فراوانی	8	4	25	37
	درصد	21/62٪	10/81٪	67/56٪	100***

از یافته‌های جدول شماره (4) می‌توان دریافت که در میان مؤلفه های حقوق تربیتی کودک:

(الف) شاخصه «حق دسترسی به آموزش و پرورش» 8 مرتبه یا 21/62٪ مورد توجه مؤلفان کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی قرار گرفته است.

(ب) شاخصه «حق برخورداری از آموزش و پرورش باکیفیت» 4 مرتبه یا 10/81٪ مورد توجه مؤلفان کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی قرار گرفته است.

(پ) شاخصه «احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش» 25 مرتبه یا 67/56٪ مورد توجه مؤلفان کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم ابتدایی قرار گرفته است.

بحث و نتیجه گیری

یافته ها نشان داد که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم، شاخصه «حق دسترسی به آموزش و پرورش» 12 مرتبه مورد توجه قرار گرفته است. در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم حق دسترسی به آموزش و پرورش 8 مرتبه مورد توجه قرار گرفته است. در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم حق دسترسی به آموزش و پرورش 8 مرتبه مورد توجه قرار گرفته است.

آزادی و حق آموزش و پرورش از جمله مسائلی است که جنبه حقوق بشری دارد. این مفاهیم در نسل دوم حقوق بشر قرار می گیرند. در اسناد بین المللی مانند منشور ملل متحد و اعلامیه جهانی حقوق بشر به این مفاهیم توجه شده است. در حقوق داخلی کشورها نیز قوانینی در این باره به تصویب مراجع قانونگذار رسیده است. اهمیت این موضوع در کشورهایی که در آن تکثرگرایی فرهنگی وجود دارد، دوچندان است. در واقع فراهم کردن شاخص های آزادی آموزش در این گونه کشورها از اهمیت بیشتری برخوردار است. زیرا در کنار فرهنگ رسمی و ملی جامعه، خرده فرهنگ هایی نیز وجود دارند که صاحبان آن باید در آن مورد نیز آموزش ببینند. نگاهی به وضعیت داخلی کشورها و آنچه در مقام عمل می گذرد، نشان می دهد، وضعیت آزادی آموزش چندان مطلوب نیست. در این راستا اقدامات حمایتی بین المللی در جهت تحقق آزادی آموزش می تواند مفید و مؤثر باشد. وضعیت حقوق داخلی در زمینه آزادی و حق آموزش مطلوب به نظر می رسد. شاخص های حق آموزش در قانون اساسی مورد توجه قرار گرفته است و در زمینه آزادی آموزش به حقوق اقلیت ها توجه شده است. اما نتایج تحلیل محتوا نشان داده در کتاب های مطالعات اجتماعی دوره دوم حق دسترسی به آموزش و پرورش کمتر مورد توجه قرار گرفته است. لذا آموزش و پرورش باید تمام تلاش خود را انجام دهد تا دانش آموزان با حقوق در محیط آموزشی از طریق احترام به تمامیت دانش آموزان و احترام به اقلیت های قومی و

فرهنگی، زبان و قومیت و آزادی بیان و تفاوت های فردی آنها آشنا شود. همچنین برنامه های درسی گسترده و وسیع با نیازهای کودک و فعال بودن آنها در محیط یادگیری و احترام به مشارکت آنها در مدارس و آموزش و پرورش عمومی و یکسان و برابری آموزش توجه شود.

حق آموزش رایگان و همگانی از جمله حقوق شهروندان است که در زمره حقوق بنیادین بشر می باشد و اعلامیه جهانی حقوق بشر بر این حق تأکید دارد. قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران ملهم از آموزه ها و تعالیم دین مبین اسلام و همسویی با توافقات بین المللی به خصوص میثاق بین المللی حقوق فرهنگی اقتصادی و اجتماعی که دولت ایران از طریق مرجع قانونگذاری اجازه الحاق به میثاق مذکور را یافته است، حق آموزش رایگان و همگانی را برای شهروندان به رسمیت می شناسد.

در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم بیشترین مؤلفه مورد توجه، مؤلفه «حق برخورداری از آموزش و پرورش با کیفیت» با بیست و پنج مرتبه تکرار بوده است. در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم کمترین مؤلفه مورد توجه مؤلفه «حق برخورداری از آموزش و پرورش با کیفیت» با چهار مرتبه تکرار بوده است. در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم، کمترین مؤلفه مورد توجه مؤلفه «حق برخورداری از آموزش و پرورش با کیفیت» با چهار مرتبه تکرار بوده است. حق دسترسی به آموزش رایگان در منابع قانونی مصوب همواره از حقوق اساسی افراد جامعه است. اصل 32 قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و بند (د) ماده 17 قانون پنجم توسعه بر دسترسی به آموزش رایگان به عنوان یکی از حقوق اساسی دانش آموزان تأکید نموده اند. در سطح بین المللی، ماده 81 اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده 13 میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و ماده 82 پیمان نامه حقوق کودک این حق را شناسایی کرده و از جهت وظیفه ای که والدین دارند و همچنین تکالیف دولت ها مورد توجه واقع شده است. حقوق کودک باید از طرف سیستم آموزشی از لحظه ورود آنها به مدرسه تا لحظه اتمام دوران مدرسه و وارد شدن به تحصیلات دانشگاهی به آنها گوشزد شود و تمامی تعالیم درسی بر پایه این مؤلفات شکل گیرد و باعث تربیت دانش آموزان آگاه به اصول تربیتی شود. دولت و مسئولان کشوری بر اساس قانون اساسی که بر گرفته از تعالیم انسان ساز اسلام و قرآن است، باید باعث آزادی در حق برخورداری از آموزش و پرورش باکیفیت در همه جای ایران و تربیت نسلی متعهد و متخصص شوند؛ امری که در محتوای کتب از جمله کتاب تعلیمات اجتماعی دوره دوم ابتدایی باید بدان توجه گردد، به خصوص محتوای کتاب پایه چهارم و ششم که نسبت به پایه پنجم کمتر به حق برخورداری از آموزش و پرورش باکیفیت توجه شده است.

دهد. همچنین مارشال در این رابطه بیان می‌دارد که بهره مندی از آموزش و پرورش یک وظیفه و تکلیف است. زیرا آموزش و پرورش ابزاری برای فهم حقوق و همچنین تکالیف شهروندی و اجرای این تکالیف و وظایف به نحو مطلوب است.

با وجود حمایت بین المللی از حقوق دانش آموز، در سطح ملی تلاش های اندکی برای معرفی مبانی و اصول حقوق دانش آموز صورت گرفته است. در ایران نیز این حقوق به شکل یک مجموعه منسجم و مستقل از سوی نهادهای تربیتی یا حقوقی تدوین نشده است و نتایج تحلیل محتوا نشان داده است، در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم نسبت به پایه پنجم و ششم کمتر به احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش توجه شده است.

اگر چه در سال‌های اخیر علاقه به آموزش دانش‌آموزان درباره حقوق آنان و مسئولیت‌های مدرسه رو به افزایش است، اما جای آن را دارد تا از طرق گوناگون به خصوص گنجاندن متوازن در محتوای کتاب ها به خصوص در دوره ابتدایی، احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش مورد توجه بیشتر قرار گیرد و مدارس باید به محیط های دموکراتیک تبدیل شوند که در آن کودکان حقوق خود را می آموزند و صلاحیت های شهروندی را کسب می کنند.

در پایان پیشنهادهای کاربردی این پژوهش بدین صورت ارایه می گردد:

نظر به عدم توازن در کتاب های دوره ابتدایی از لحاظ توجه به مؤلفه های حقوق تربیتی، پیشنهاد می شود مؤلفان و برنامه ریزان کتاب های درسی در دوره ابتدایی این توازن را ایجاد کنند تا هماهنگی مناسبی بین این سه پایه تحصیلی از لحاظ توجه به حقوق تربیتی ایجاد شود. لذا لازم است که آموزش حقوق دانش آموز در کانون توجه برنامه های درسی مدارس قرار گیرد.

یافته ها نشان داد که در کتاب مطالعات اجتماعی پایه چهارم کمترین مؤلفه مورد توجه، مؤلفه «احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش» با ده مرتبه تکرار بوده است.

در کتاب مطالعات اجتماعی پایه پنجم بیشترین مؤلفه مورد توجه، مؤلفه «احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش» با بیست و شش مرتبه تکرار بوده است.

در کتاب مطالعات اجتماعی پایه ششم، بیشترین مؤلفه مورد توجه مؤلفه «احترام به حقوق انسانی در آموزش و پرورش» با بیست و پنج مرتبه تکرار بوده است.

نظام تربیتی بیش از هر چیز وظیفه آماده کردن نسل جدید را برای جامعه امروز بر عهده دارد و هدف آن نیز این است که افرادی را که می‌خواهند در جامعه زندگی کنند، با اصول، قواعد، ارزش‌ها و هنجارهای اجتماع آشنا کند؛ البته نه این که کاملاً خود را با آن منطبق کنند بلکه باید بتوانند به شناخت جدیدی در فرهنگ خود برسند. پس انتظار عموم از آموزش و پرورش در مرحله اول، این است که دانش‌آموزان را به گونه‌ای تربیت نمایند که در جامعه به درستی زندگی کرده و کار مناسب و ارتباط خوبی با مردم داشته باشند و نیز بتوانند مناسبت های اجتماعی را درست سازماندهی کنند و هنجارشکنی نکنند.

آموزش و پرورش ابزاری برای فهم حقوق و همچنین تکالیف شهروندی، آزادی، همکاری و مشارکت، برابری فرصت‌ها و ... را افزایش می‌دهد و فرد را به امور سیاسی و اجتماعی علاقه مند می‌کند و آگاهی او را از حقوق و تکالیف خود و دیگر افراد افزایش می‌دهد. بر این اساس می‌توان گفت این برنامه درسی، به آزادی افراد، رعایت حقوق یکدیگر، بیان عقاید، تمایل به مشارکت در مسایل، استفاده از تفکر منطقی و انتقادی در حل مسایل، برخورداری از تحمل و سعه صدر، پیگیری اخبار و اطلاعات از منابع مختلف، امری است که در روابط، مشارکت را آموزش می

References

- 1- Ahmadifar, R., & Nouri, A. (2019). Principles related to the basic rights of students in the Iranian legal system, *Quarterly Journal of Education*, 35 (4), 87-106. [In Persian]
- 2- Amiri, M., Qaedi, Y., Zarghami, S., & Haji Hossein Nejad, Gh. (1393). Examining the conceptual framework of children's educational rights. *Quarterly Journal of Arithmetic in Education (Philosophy of Former Education)*, 1 (2), 31-46.. [In Persian]
- 3- Asadian, S., Dosti, S., & Piri, M. (1399). Analysis of the sixth-grade elementary curriculum from the perspective of paying attention to students' educational rights from the perspective of teachers and students, *Quarterly*

Journal of Research in Curriculum Planning, 17 (64), 167-177.. [In Persian]

4- Covell, K., Howe, R. B., & Polegato, J. L. (2011). Children's human rights education as a counter to social disadvantage: A case study from England. *Educational Research*, 53(2), 193-206.

5- Doosti, S. (2015). Curriculum analysis of the fifth and sixth grades of the elementary school in terms of attention to the concept of educational rights of children based on the views of teachers and students, Master Thesis, Shahid Madani University of Azerbaijan, Faculty of Educational Sciences and Psychology. [In Persian]

- 6- Maleki, H. (2001). Curriculum planning. Tehran: Payame Andisheh Publishing Institute.[In Persian]
- 7- Osler, A., & Starkey, H. (2000). Children's rights and citizenship: some implications for the management of schools. *The International Journal of Children's Rights*, 6(3), 313-333.
- 8- Pooladvand, M. (2017). Evaluation of Economic Education Components in First Grade Social Studies Textbooks, M.Sc. Thesis, Payame Noor University, Tehran, Payame Noor Center, South Tehran. [In Persian]
- 9- Shumba, A. (2003). Children's rights in schools: What do teachers know? *Child Abuse Review*, 12(4), 251-260. <https://doi.org/10.1002/car.800>.
- 10- UNICEF (2007) " A Human Rights-Based Approach to Education for All" - A framework for the realization of children's right to education and rights within education.
- 11- Yari Gholi, B. Abbasi Choobtrash, M., & Abbasi, S (2019). The place of educational law components in elementary school textbooks. *Cultural-Social Strategy Quarterly*, 8th year, No. 30.[In Persian]
- 12- Yahya Qarabagh, N. (1399). Review of legal content in elementary school textbooks. *Scientific-Research Quarterly of Education*, 36 (2): 67-90.[In Persian]

